

filosofie

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 t/m 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijd aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommitteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommitteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommitteerde.
- 4 De examinator en de gecommitteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinator en de gecommitteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommitteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinator en door de gecommitteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
 - 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
 - 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
 - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
 - 7 Indien de examinator of de gecommitteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
 - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
 - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 T.a.v. het verkeer tussen examinator en gecommitteerde (eerste en tweede corrector):
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 De mens als ‘ding’

1 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van de opvatting van Vroon & Draaisma dat metaforen uit wetenschap en technologie beïnvloeden hoe we onszelf als mens begrijpen: om aspecten van onszelf te begrijpen waar geen letterlijke beschrijving van bestaat, worden metaforen uit wetenschap en technologie gebruikt om die aspecten te beschrijven/verklaren / metaforen uit wetenschap en techniek leiden tot nieuwe onderzoeksvragen naar de mens 1
- een uitleg met een voorbeeld dat de invloed van metaforen historisch contingent is: metaforen worden ontleend aan eigentijdse wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen en zijn daardoor toevallig 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Vroon en Draaisma gebruiken we metaforen om aspecten van onszelf te begrijpen waar nog geen beschrijving voor is, zoals de menselijke geest of psyche. Met behulp van een metafoor uit technologie en wetenschap, zoals ‘computer’, kunnen we grip krijgen op de menselijke geest. 1
- Metaforen die zijn ontleend aan ontwikkelingen in wetenschap en techniek zijn daardoor historisch contingent. Als techniek en wetenschap zich anders hadden ontwikkeld, hadden we andere metaforen gehad. Met de opkomst van de moderne wetenschap werden mechanistische metaforen gebruikt om de mens te beschrijven en te begrijpen in plaats van de religieuze beschrijving van de mens als ziel. Die mechanistische metaforen werden eerst ontleend aan machines als uurwerken en later werden dat bijvoorbeeld stoommachines. Nu wordt vooral de computer als metafoor gebruikt. Deze metaforen veranderen dus door de tijd heen mee met de ontwikkelingen in technologie en wetenschap. 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

2 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat Descartes' opvatting van de mens uitgaat van twee ordeningsprincipes: de mens is niet alleen te begrijpen als een uitgebreid lichaam/materie (*res extensa*) maar moet ook worden begrepen als een denkend ding (*res cogitans*).

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Descartes is het materialistische van dit wereldbeeld niet geschikt om het geestelijke aspect van mensen te vatten. Daarom zet hij tegenover materie als het ene ordeningsprincipe van de moderne natuurwetenschappen het dualisme van lichaam en geest. Deze twee substanties zijn niet tot elkaar te herleiden en vormen dus twee ordeningsprincipes.

3 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg van Dreyfus' kritiek op de functionalistische opvatting dat computers het menselijk denkvermogen kunnen simuleren met een van de drie functies die het lichaam heeft bij visuele waarneming: we hebben bepaalde verwachtingen gebaseerd op eerdere ervaringen / verwachtingen richten onze aandacht en worden bijgesteld als waarnemingen daarvan afwijken / verwachtingen brengen we over op andere zintuigen.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Dreyfus kunnen computers de menselijke manier van waarnemen niet nabootsen, omdat wij bepaalde verwachtingen hebben over onze waarneming, waarmee we onze aandacht actief kunnen richten.

Computers daarentegen hebben deze ervaring niet en kunnen daardoor bijvoorbeeld ook geen onderscheid maken tussen figuur en achtergrond, maar moeten alle details verzamelen om een waarneming van het geheel te maken.

4 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met Dreyfus' argument over de verwerking van waarneming van zijn kritiek op het functionalistische denken: de ervaringskennis waarmee mensen handelen is niet te vangen onder de functionalistische gedachte dat alle gedrag is uit te drukken in logische regels / dat alle gedrag is te beschrijven in regels die input en output verbinden.

voorbeeld van een goed antwoord:

Het functionalisme gaat ervan uit dat zowel de werking van computers als het gedrag van mensen te begrijpen is vanuit logische regels die de functie van gedrag beschrijven. Maar volgens Dreyfus is het een misvatting om te denken dat de ervaringskennis waarmee wij handelen in logische regels te vatten is. Het is onmogelijk om te bepalen welke regels moeten worden toegepast om de juiste voorspelling te doen.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

5 maximumscore 4

Een goed antwoord bevat een argumentatie of het een gevaar is als de mens zichzelf begrijpt als data, waarbij wordt ingegaan op:

- tekst 1 1
- Harari's argument dat de mens data wordt: alles, inclusief de mens, is uit te drukken in data / is te begrijpen als een algoritme 1
- het begrip 'essentie' als een set essentiële eigenschappen 1
- het begrip 'bestaanservaring' als de manier waarop mensen hun bestaan ervaren 1

voorbeelden van een goed antwoord:

- Ik zie er niet zo'n gevaar in om alles, inclusief de mens, te begrijpen vanuit het ene ordeningsprincipe van data. Integendeel. Ik denk dat data betrouwbaarder zijn dan onze eigen gevoelens en gedachten. Vanuit onze bestaanservaring lijken onze eigen gevoelens en gedachten heel reëel, maar onze kennis over onszelf gebaseerd op die bestaanservaring is in feite maar gebaseerd op één geval, namelijk onszelf. Hoe vaak vergissen we ons niet in de aard van onze gevoelens of overzien we onze beslissingen niet? Dankzij big data hebben we simpelweg veel meer informatie tot onze beschikking om tot een betere weging van onze gevoelens en gedachten en tot betere beslissingen te komen. Data zijn de essentie van wie we zijn. Zoals Harari aangeeft kan alles opgevat worden als data, ook de mens is in essentie niets anders dan een complex algoritme dat dankzij big data te doorgronden is. Ik vind het daarom volkomen terecht om bij beslissingen te vertrouwen op de cloud, zoals hij in tekst 1 zegt. 4

of

- Big data zijn volgens mij een grote bedreiging voor onze menselijke bestaanservaring. Natuurlijk is het zo dat in specifieke situaties data meer kunnen vertellen dan een individuele ervaring. Bijvoorbeeld in de geneeskunde. Maar het probleem met het dataïsme is dat het doet alsof data een soort objectieve essentie van de mens aangeven. Terwijl wat mij betreft juist die bestaanservaring het wezen is van mens-zijn, ons tot mensen maakt. We zijn subjectieve wezens die vanuit ons eigen perspectief naar de wereld kijken. Dat is onze werkelijkheid. Ik vind de ontwikkeling van het dataïsme zoals Harari beschrijft dan ook heel zorgelijk. We laten ons nu al te veel leiden door de algoritmes van Google en andere bedrijven, en als we onszelf alleen maar opvatten als een set data en beslissingen uitbesteden aan de autoriteit van de cloud, verliezen we het besef dat iedereen een uniek perspectief op de wereld heeft en van daaruit kan handelen. 4

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

6 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van Latours actor-netwerktheorie: handelingsvermogen is/handelingen zijn niet terug te voeren tot individuele actoren, maar is/zijn verdeeld over actoren die met elkaar verbonden zijn in een netwerk 1
- een argument voor Latours opvatting dat dingen actoren zijn, met een voorbeeld uit tekst 2 1
- een argument tegen Latours opvatting dat dingen actoren zijn, met een voorbeeld uit tekst 2 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens de actor-netwerktheorie zijn alle dingen, mensen en niet-mensen, met elkaar verbonden in netwerken. Een handeling is verdeeld over het netwerk en zorgt ervoor dat dingen gebeuren of in beweging worden gezet. Ook niet-menselijke actoren zijn dus betrokken bij een handeling en handelen is daarmee niet voorbehouden aan mensen. 1
- Wonder Woman is een mooi voorbeeld van een niet-menselijke actor die wel echt en actief is. Als onderdeel van het DC Comicsuniversum is zij verbonden met andere superhelden, maar ook met het leven van talloze fans en met de entertainment-industrie. Wonder Woman verschaft acteurs, regisseurs en scriptschrijvers een inkomen en brengt onvoorzienige gebeurtenissen teweeg in het leven van fans die elkaar bijvoorbeeld op een Comic Con ontmoeten en later kinderen krijgen. Een fictief figuur als Wonder Woman is dus niet alleen echt, maar ook actief in het scheppen van een wereld waarin filmindustrie, fans en superhelden met elkaar verbonden zijn. 1
- Aan de andere kant kun je ook argumenteren dat Latours opvatting dat alle dingen actoren zijn een misvatting is van wat het betekent om actief te zijn. Je kunt wel zeggen dat Wonder Woman het leven van mensen beïnvloedt, maar dat is alleen maar omdat er steeds weer mensen zijn die haar opnieuw tot leven wekken. Zonder menselijke activiteit zijn superhelden een lege huls. Ze scheppen zelf geen werelden, het zijn mensen die dat doen. Daarom begrijp ik niet waarom Latour alles op één hoop gooit. 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

7 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van Barads onderscheid tussen interactie en intra-actie: interactie vindt plaats tussen twee elementen die vooraf al bestaan terwijl bij intra-actie de grenzen tussen de verschillende elementen pas ontstaan wanneer ze met elkaar intra-acteren 1
- een uitleg van welke rol het begrip interactie speelt in Noë's opvatting van het enactivisme, met het voorbeeld van de Porscherijder: denken vindt plaats dankzij de interactie tussen lichaam en omgeving, zoals het Porscherijdersgevoel bestaat in de impliciete kennis hoe zintuiglijke prikkels zullen wijzigen als gevolg van bepaalde handelingen 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Barad is handelingsvermogen geen eigenschap van individuele dingen of mensen, maar een kwestie van intra-actie. Barad onderscheidt dit van interactie waar de elementen die een interactie aangaan vooraf al gegeven zijn. Bij een intra-actie ontstaan de grenzen tussen de verschillende elementen pas tijdens de intra-actie. 1
- Volgens Noë is het denken van de mens niet gescheiden van het lichaam en de omgeving, maar het product van de manier waarop ons brein een specifieke uitwisseling mogelijk maakt tussen het sensomotorische lichaam en de omgeving. Hij geeft het voorbeeld van het specifieke gevoel dat je kunt hebben bij het rijden van een sportauto. Dat gevoel ontstaat in de wisselwerking tussen jouw lichaam en de auto, en bestaat uit de impliciete kennis van wat er gebeurt als je het gaspedaal indrukt of een stuurbeweging maakt. 1

8 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van Clarks opvatting dat de mens gemakkelijk nieuwe technieken kan incorporeren, met het experiment van de verlengde neus: ons belichaamd brein is van nature in staat om voorwerpen uit de omgeving zo in te lijven dat we ze ervaren als onderdeel van onszelf, zoals we de neus van iemand voor ons als onze eigen neus kunnen leren ervaren 1
- een uitleg van Clarks opvatting dat de mens gemakkelijk nieuwe technieken kan incorporeren met de begrippen 'cyborg' en 'interface': de mens is van nature een mens-technologie-hybride (cyborg) en de mens heeft een nieuwe techniek geïncorporeerd als hij niet meer via een interface met technologie communiceert 1
- een argument dat Clark aansluit bij de pluralistische opvatting van de mens: doordat de mens steeds nieuwe technieken kan inlijven, ligt de grens van de mens niet vast 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Clark geeft het voorbeeld van het experiment van de verlengde neus.
Daarbij word je geblinddoekt en tikt iemand met je ene hand op de neus van iemand die voor je zit, terwijl je in hetzelfde ritme op je eigen neus getikt wordt. Al snel zul je de neus van degene voor je als je eigen neus ervaren en wordt je neus dus een stuk langer. Dit voorbeeld laat zien hoe makkelijk wij nieuwe dingen kunnen inlijven. 1
- Doordat wij zo gemakkelijk andere voorwerpen kunnen incorporeren, zijn wij volgens Clark van nature technologische wezens. Daarom noemt Clark ons cyborgs van nature. Om technologie, of een voorwerp, te incorporeren moet die wel ‘transparant’ zijn. Dat wil zeggen dat we ons niet steeds op de technologie zelf moeten richten via een interface, maar dat de technologie naar de achtergrond verdwijnt. 1
- Clark gaat niet uit van vaststaande grenzen aan de mens. Hij benadrukt juist de fundamentele openheid van die grenzen waardoor wij onze omgeving en bepaalde voorwerpen daarin kunnen inlijven. Daarmee sluit Clark aan bij een pluralistische opvatting van de mens, die ook kritiek heeft op het idee dat de mens een duidelijk afgebakend wezen is, dat begrepen kan worden vanuit een bepaald ordeningsprincipe. 1

Opgave 2 Inclusie in taal en kunstmatige intelligentie

9 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van Plessners wet van de bemiddelde onmiddellijkheid: de mens ervaart zichzelf als subject dat bemiddelt tussen zichzelf en de omgeving en tegelijkertijd als subject dat onmiddellijk de omgeving ervaart 1
- een uitleg dat deze wet de behoefte aan inclusieve taal kan verklaren omdat de dubbele ervaring van onmiddellijkheid en bemiddeling maakt dat mensen hun bestaanservaring willen uitdrukken in taal, die bemiddelt tussen ervaring en werkelijkheid 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Plessner ervaart de mens zichzelf als subject dat bemiddelt tussen zichzelf en de omgeving en tegelijkertijd als subject dat onmiddellijk de omgeving ervaart. De relatie van de mens met de omgeving is dus zowel bemiddeld als onmiddellijk. 1
- Deze dubbele ervaring maakt dat mensen zich willen uitdrukken. Omdat mensen allerlei ervaringen hebben en zich ervan bewust zijn dat die ervaringen een manier zijn om de wereld waar te nemen, voelen mensen de noodzaak om hun ervaringen op de een of andere manier vast te leggen, te structureren en te delen met anderen. Weten dat jij het bent die de wereld ervaart, geeft immers ook het besef dat anderen de wereld ervaren en dat kan een andere ervaring zijn. Taal is een van de manieren waarop mensen hun intenties proberen vorm te geven en te delen met anderen, en taal bemiddelt tussen directe ervaring en de werkelijkheid. Dat taal verandert en dat er behoefte is aan een inclusieve taal waarmee mensen steeds beter hun ervaring uitdrukken en die steeds beter bemiddelt tussen werkelijkheid en ervaring, past dus bij de wet van de dubbele ervaring van bemiddelde onmiddellijkheid. 1

10 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met een voorbeeld van inclusieve taal van de ethische dimensie van het eerstpersoonsperspectief dat je je als mens verhoudt tot je bestaan 1
- een uitleg met het voorbeeld van inclusieve taal van de ethische dimensie van het derdepersoonsperspectief dat beschrijvingen van essentiële eigenschappen van de mens ook altijd normatief zijn 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- De ethische dimensie van het eerstpersoonsperspectief is dat mensen de existentiële opdracht hebben om zich tot hun bestaan te verhouden. Ik kan bijvoorbeeld nadenken over een woord als 'non-binair' of 'bicultureel' en dit woord bewust gebruiken om mezelf en de mensen om mij heen het gevoel te geven dat ze volwaardige ruimte hebben in de samenleving. 1
- De ethische dimensie van het derdepersoonsperspectief is dat beschrijvingen van essentiële eigenschappen ook altijd normatief zijn. Toen het woord 'non-binair' niet bestond, werden mensen ingedeeld in 'man' of 'vrouw'. Iedereen die geen 'man' of 'vrouw' was, of zich zo niet voelde, was uitgesloten. De woorden 'wit' en 'zwart' delen mensen op in twee kleuren. Deze woorden maken een indeling waarvan je je telkens opnieuw kunt afvragen of die wenselijk is of niet en of er misschien nieuwe woorden nodig zijn die niet uitsluiten. 1

11 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat een argumentatie of het een goed idee is om het woord 'mankracht' te vervangen door 'menskracht', met:

- tekst 3 1
- het verschil in de vorming van de bestaanservaring van vrouwen en mannen volgens De Beauvoir: jongens worden gestimuleerd om zich onafhankelijk te gedragen, terwijl meisjes leren hun omgeving te behagen 1

voorbeelden van een goed antwoord:

- Ik vind het een goed idee om het woord mankracht te vervangen door menskracht. Zoals in tekst 3 staat, is het best vreemd dat vrouwen en non-binaire mensen er genoegen mee moeten nemen dat ze impliciet bedoeld worden. Dat is volgens mij duidelijk een culturele erfenis van eeuwen waarin mannen belangrijker werden gevonden dan vrouwen en alle anderen die niet man zijn. Ik denk dat De Beauvoir gelijk heeft als ze zegt dat alle mensen aanvankelijk hun lichaam op dezelfde manier gebruiken om de wereld te ontdekken en zich uit te drukken, maar dat jongens en meisjes naarmate ze ouder worden anders worden gestimuleerd, waardoor culturele opvattingen kinderen tot mannen en vrouwen maken. Meisjes worden volgens mij nog steeds heel vaak gestimuleerd om als levende pop bij anderen in de smaak te vallen en non-binaire mensen worden regelmatig helemaal niet geaccepteerd of vallen ten prooi aan beledgingen en pijnlijke grapjes en omgangsvormen die hen niet als mensen respecteren. Dat zijn grapjes die veel kwetsender zijn dan een flauw woordspelletje als 'mensdrijn'. Ik denk dat inclusie toeneemt als zulk soort uitsluitende woorden als 'mankracht' vervangen worden door 'menskracht'. 2

of

- Ik ben niet zo'n voorstander van het veranderen van het woord 'mankracht' in 'menskracht'. Ik vind het inderdaad best krampachtig zoals in tekst 3 staat en het zal volgens mij juist uitnodigen tot alleen maar meer stomme grappen die juist niet gaan bijdragen aan meer inclusie, maar de zoektocht daarnaar bagatelliseren, zoals het grapje over een 'mensdarijn' laat zien. Ik vind dat De Beauvoir gelijk heeft als ze zegt dat alle mensen aanvankelijk hun lichaam op dezelfde manier gebruiken om de wereld te ontdekken en zich uit te drukken. En volgens mij wordt die ervaring bij jongens, meisjes en ook non-binaire mensen niet hetzelfde gestimuleerd. Je kunt je natuurlijk afvragen of dat erg is, maar ook als je vindt dat dat inderdaad ongelijkwaardig is, dan denk ik dat het veranderen van woorden daarin een druppel op de gloeiende plaat is en zelfs averechts kan werken. Bewustwording van ongelijk gegroeide rolpatronen en culturele opvattingen gaat veel dieper dan alleen maar woorden en moet je dus ook niet via woordveranderingen proberen onder de aandacht te brengen. 2

12 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat een argumentatie over Sanders' voorstel om 'slaaf' en 'slaafgemaakt' allebei te gebruiken, met:

- Fanons argument dat de bestaanservaring van mensen van kleur is gevormd door de blik van anderen: blikken/woorden van anderen maken mensen van kleur tot object / verwijderen mensen van kleur van hun er-zijn / geven mensen van kleur problemen met het uitwerken van hun lichaamsschema 1
- het begrippenpaar 'is' en 'ought': hoe iets is, verschilt van hoe iets zou moeten zijn / uit hoe iets is kun je niet afleiden hoe iets zou moeten zijn (naturalistische drogreden) 1
- tekst 4 1

voorbeelden van een goed antwoord:

- Ik ben wel voorstander van het beweeglijke gebruik dat Sanders voorstelt. Wat hij in tekst 4 beschrijft doet volgens mij het meeste recht aan waar Fanon juist gebrek aan had. Mens kunnen zijn tussen andere mensen vereist denk ik dat je allebei de woorden 'slaaf' en 'slaafgemaakt' gebruikt. Aan de ene kant moeten we de objectiverende term 'slaaf' gebruiken om recht te doen aan de historische situatie die aan de hand was en die ongelijk was. En aan de andere kant moeten we de term 'slaafgemaakt' gebruiken - die juist benadrukt dat iedereen weet hoe objectiverend deze mensen zijn/worden behandeld terwijl dat nooit zo had moeten zijn. Door beide woorden te gebruiken dwing je mensen om 'is' en 'ought' goed uit elkaar te houden en na te denken over wat een beschrijving is van hoe iets is en wat een oordeel is over hoe iets zou moeten zijn of had moeten zijn. 3

of

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Ik ben er geen voorstander van om beide woorden te gebruiken. Ik vind dat ‘ought’ in dit geval belangrijker is dan ‘is’. Eigenlijk verwijst het woord ‘slaaf’ helemaal niet naar hoe het historisch ging zoals Sanders zegt in tekst 4. Het woord ‘slaaf’ is geen neutrale weergave van de manier waarop mensen gedurende een bepaalde periode in de geschiedenis met sommige andere mensen omgingen. Het is een beledigend en kwetsend woord voor mensen die ooit tot slaaf gemaakt zijn en hun nakomelingen. Zoals Fanon over het n-woord schrijft dat dat een pijnlijk en vervreemdend woord is omdat het mensen van kleur verwijdert van hun er-zijn. Het scheurt mensen los van hun lichamelijke bestaanservaring. Het woord ‘slaaf’ moet je volgens mij dus niet willen gebruiken in een samenleving en ook niet via een zogenaamd historische achterdeur in leven houden, want de gevoelswaarde van dat woord kan je niet sturen. Het is in dit geval belangrijk om alleen ‘slaafgemaakt’ te gebruiken en te benadrukken hoe het had moeten zijn: mensen zijn allemaal menselijk en die menselijkheid hoort niet ontkend te worden. Nu niet en in het verleden ook niet.

3

13 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg van de connectionistische opvatting dat kunstmatige intelligentie het menselijk denkvermogen kan simuleren: neurale netwerken hebben net als mensen zelflerend vermogen
- een uitleg dat het probleem van discriminerende gezichtsherkenning vanuit het connectionisme opgelost kan worden: door gevarieerde input kan het neurale netwerk zelf een beter prototype samenstellen

1

1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Neurale netwerken kunnen zichzelf leren om patronen te herkennen, bijvoorbeeld in gezichten, en om waarnemingen in algemene categorieën in te delen. De netwerken simuleren zo de menselijke manier van denken en een neuraal netwerk voor bijvoorbeeld gezichtsherkenning kan zo net als mensen op basis van nieuwe input steeds beter worden in het herkennen van gezichten.
- De gezichtsherkenner werkt op eenzelfde manier als menselijke hersenen omdat patronen, en niet specifieke kenmerken, worden herkend en gecategoriseerd. Kunstmatige intelligentie leert zo steeds beter gezichten te herkennen. Als er vooral foto's van witte mannen worden gebruikt om de kunstmatige intelligentie te trainen, dan gaat die kunstmatige intelligentie vooral patronen herkennen in deze gezichten en op basis daarvan algemene categorieën bepalen. De kans dat het gezicht van iemand die niet wit en geen man is, niet goed herkend wordt binnen deze zelf aangeleerde patronen en categorieën is dan groter, zoals bleek bij de discriminerende gezichtsherkenning. Dit proces kan vanuit het connectionisme opgelost worden door deze kunstmatige intelligentie meer gevarieerde input te geven.

1

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

14 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argument met het voorbeeld van discriminerende gezichtsherkenning voor Verbeeks opvatting dat techniek ons moreel handelingsvermogen transformeert 1
- een argument met het voorbeeld van discriminerende gezichtsherkenning tegen Verbeeks opvatting dat techniek ons moreel handelingsvermogen transformeert 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Verbeek zijn er altijd mogelijkheden en gevolgen van een technologie die niet waren voorzien en die we als mensen niet in de hand hebben. Technologie bepaalt voor een deel onze morele besluitvorming en ons handelen. Het idee van gezichtsherkenning is vast niet dat die discrimineert, maar als dat wel gebeurt dan werpt deze techniek nieuwe dilemma's op waarmee we ook op een nieuwe manier omgaan: willen we gezichtsherkenning gebruiken als die discrimineert en kan die worden ingezet om mensen op te sporen? 1
- Tegen deze opvatting van Verbeek kan je inbrengen dat wel of niet discrimineren altijd al thuishoorde in ons morele handelingsvermogen. Deze dilemma's ontstonden niet pas doordat we techniek begonnen te ontwikkelen, maar waren er altijd al. Mensen zijn altijd al vrij en verhouden zich altijd al tot zichzelf, hun handelen en de keuzes die ze maken, daar is niet eerst een discriminerend apparaat voor nodig. 1

15 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van de overeenkomst tussen Clarks dynamische apparaten en Hayles' cognitieve assemblages: beide zijn een hybride van mens en technologie met cognitieve vermogens 1
- een weergave van het verschil tussen Clarks dynamische apparaten en Hayles' cognitieve assemblages: Clarks dynamische apparaten richten zich naar hun gebruikers, terwijl bij Hayles het denkvermogen wordt gedistribueerd tussen menselijke en niet-menselijke denkers 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Clarks dynamische apparaten en Hayles' cognitieve assemblages zijn allebei een mens-technologie-hybride met een vorm van eigen denkvermogen. 1
- Het verschil is dat het dynamische apparaat zich bij Clark volledig richt naar wat de gebruiker vraagt. Dat is bij Hayles niet aan de orde. Het denkvermogen bij Hayles' cognitieve assemblages wordt verdeeld over zowel de menselijke denker als de niet-menselijke denker van de cognitieve assemblage, waarbij ze de verschillen in denkvermogen aan beide kanten benadrukt: aan de technische kant snelle dataverwerking bijvoorbeeld, aan de menselijke kant emoties en empathisch vermogen. 1

16 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Rasch' opvatting over het 'else' vanuit het derdepersoonsperspectief aansluit bij de opvatting dat mensen altijd meer zijn dan hun geslacht, gender of kleur omdat het 'else' het niet-categoriseerbare/de niet-uitputtende beschrijving van menselijk gedrag vertegenwoordigt 1
- een argument voor De Vries' opvatting om verschillen uiteindelijk niet meer te benoemen met Rasch' opvatting over het 'else' vanuit het eerstpersoonsperspectief, namelijk de onherleidbare openheid die mensen de opdracht geeft om hun bestaanservaring vorm te geven/uit te drukken 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Rasch verzet zich tegen een mensbeeld waarin alles van mensen meetbaar en zichtbaar te maken is; te reduceren is tot data. Er is altijd nog iets anders, het 'else': het spontane, vreemde en onvoorspelbare, dat wat niet beschreven en gecategoriseerd kan worden. Mensen zijn volgens haar dus altijd meer dan een enkele eigenschap of set eigenschappen, zoals hun kleur, afkomst, gender of geslacht. 1
- Volgens Rasch is de bestaanservaring van mensen onherleidbaar open. Ze bedoelt hiermee de vrijheid die mensen uitnodigt om hun eigen ervaring van hun bestaan vorm te geven en te onderzoeken. Als we eeuwig zouden blijven praten over woorden waarmee we alles en iedereen die in 'het gat tussen woord en ding valt' willen aanduiden, dan zouden we uiteindelijk via die (nieuwe) woorden toch weer alles van de mens zichtbaar maken en in een hokje plaatsen. Als je werkelijk recht wil doen aan de onherleidbare openheid van de menselijke bestaanservaring, dan moet je op een gegeven moment ophouden met (praten over) het gebruik van woorden die mensen juist in hokjes plaatsen, zoals de woorden 'man', 'vrouw' of 'non-binair'. Dan moet je misschien wel accepteren dat er voortdurend nieuwe woorden ontstaan en weer verdwijnen, die de ruimte tussen de hokjes verkennen en ook weer verlaten. Of dat sommige verschillen er op bepaalde momenten niet toe doen, zoals het er niet toe doet in welk gender-hokje iemand valt die je over diens werk interviewt. 1

Opgave 3 Leven als een das

17 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met het voorbeeld van de das die wormen eet dat de *mesh* volgens Morton de onderlinge verbondenheid/afhankelijkheid van alles is, zoals tussen de worm, de das en de aarde.

voorbeeld van een goed antwoord:

Morton wijst op de *mesh*, de verbondenheid tussen alle levende en niet-levende dingen. De cyclus van eten en gegeten worden van de das en de worm is hiervan een voorbeeld. De wormen voeden zich met de aarde waarin dode dassen ontbinden en levende dassen eten op hun beurt deze wormen op. Zo zijn de wormen, de aarde van de dassenburcht en de levende en dode dassen onderling verbonden.

18 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met Fosters twijfel over de plaats van de mens dat ecologisch denken volgens Morton een desoriënterende openheid heeft: Foster verliest zijn referentiepunt om zijn plaats als mens te bepalen, wat volgens Morton inherent is aan het ecologische denken waarin alles samenhangt/verbonden is.

voorbeeld van een goed antwoord:

Foster raakt door zijn experimentele leven als das kwijt wat de plaats van de mens is. Dit is een voorbeeld van ecologisch denken volgens Morton. Ecologisch denken is volgens Morton het besef van onderlinge verbondenheid. Die verbondenheid is niet knus en gezellig, maar betekent dat we geen referentiepunt meer hebben om onze plaats mee te bepalen en er betekenis aan te geven.

19 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met een voorbeeld dat Sheets-Johnstone met een lichaamsschema de samenhang van de ruimtelijkheid van het lichaam in relatie tot de omgeving bedoelt 1
- een uitleg dat Foster vanuit Sheets-Johnstones fenomenologische benadering niet kan ontdekken hoe een das de wereld ervaart omdat hij de pre-reflectieve lichamelijke beleving van een das mist 1
- een uitleg dat Foster volgens de 4E-benadering van belichaamd denken niet kan ontdekken hoe een das de wereld ervaart als hij rondloopt op handen en knieën, omdat de eigenschappen van ons lichaam de specifieke ervaring van onszelf en onze omgeving veroorzaken 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Sheets-Johnstone verstaat onder het lichaamsschema besef van de ruimtelijkheid van het lichaam in de wereld. Wanneer ik me gedachteloos beweeg, veronderstelt dit een besef van de ruimtelijke posities van mijn lichaam. Ik kan bijvoorbeeld zonder nadenken neerhurken om mijn veters te strikken, omdat ik pre-reflectief weet heb van mijn ruimtelijke positie in relatie tot mijn veters. 1
- De fenomenologische benadering gaat uit van de pre-reflectieve ervaring. Maar als Foster op handen en knieën door het bos gaat, heeft hij nog niet de hele lichamelijke beleving van een das. Foster kan daarom volgens Sheets-Johnstone niet weten hoe een das de wereld ervaart. 1
- 4E-vertegenwoordigers van het belichaamde denken wijzen erop dat ons brein in ons lichaam zit en dat de fysieke eigenschappen van het lichaam bepalen hoe we denken. De das zal met zijn andere lichaamsbouw dan ook een andere ervaringswereld hebben dan mensen. Het kruipen op handen en knieën kan de ervaringswereld van Foster wel uitbreiden, maar kan er nooit voor zorgen dat hij een dassenlichaam krijgt met al zijn specifieke kenmerken, zoals een staart en een spitse neus. Daarom kan Foster de ervaringswereld van een das nooit leren kennen. 1

20 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een metafoor die past bij het lopen op handen en knieën 1
- een uitleg met deze metafoor dat een oriënterende metafoor in taal uitdrukt hoe ons lichaam ruimtelijk in de wereld is georiënteerd 1

voorbeeld van een goed antwoord:

In oriënterende metaforen wordt uitgedrukt hoe ons lichaam op de wereld is georiënteerd. Zo zijn uitdrukkingen als 'opleven' of 'topfit zijn' geworteld in onze lichamelijke ervaring als rechtopstaande mensen. Het lichaam rechtop houden wordt geassocieerd met positieve zaken zoals geluk of gezondheid, het lichaam laten hangen of neerleggen, wordt geassocieerd met ongeluk en ongezondheid. Wanneer mensen langere tijd op handen en knieën zouden voortbewegen, zouden er nieuwe metaforen kunnen ontstaan. Vanuit een houding op handen en knieën is gezondheid niet meer 'rechtop staan', maar misschien 'snel bewegen' of 'soepel kunnen bewegen'. Misschien is iemand dan niet meer 'topfit', maar 'snelfit' of 'flexfit'.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

21 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met Fosters experimentele leven als das van de wet van de utopische standplaats: Foster verlangt ernaar boven zichzelf uit te stijgen door te leven als das, maar voelt zich hierdoor ook ontworteld / Foster ervaart zijn begrenzing als individu, terwijl hij juist naar een fundament voor zijn leven als mens verlangt.

voorbeeld van een goed antwoord:

Mensen verlangen er volgens Plessner naar steeds boven zichzelf uit te stijgen. Daardoor ervaren we een ontworteldheid, omdat we geen vaste basis hebben, terwijl we tegelijkertijd naar die vaste basis verlangen. De mens ondermijnt zelf echter weer ieder mogelijk fundament van zijn bestaan. Dit noemt Plessner de wet van de utopische standplaats. Ook Foster verlangt met zijn experiment boven zichzelf uit te stijgen. Maar door te proberen boven zichzelf uit te stijgen en te leven als das, raakt hij ontworteld en vervreemd. Hij zoekt een fundament voor zichzelf als mens, maar ontdekt dat hij zijn ideeën over dassen verkiest boven het daadwerkelijk leven in de wildernis.

22 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg met het begrip decentreren dat mensen zowel in de treinervaringen van Foster als van Kockelkoren zintuiglijk gedesoriënteerd raken, waardoor ze afstand ervaren tot hun gewone leven en daarop kunnen reflecteren 1
- een uitleg met het begrip recentreren dat mensen zowel in de treinervaringen van Foster als van Kockelkoren de techniek inlijven en zichzelf weer als middelpunt van de situatie ervaren 1
- een uitleg met het begrip recentreren dat de treinervaringen van elkaar verschillen omdat de treinervaring van Foster geen onderdeel is van een cultureel/tijdervend leerproces / geen inlijving van een nieuw regime van zintuiglijkheid is dat de ervaring transformeert, zoals bij de historische treinervaringen van Kockelkoren 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Zowel in de historische treinervaringen die Kockelkoren beschrijft, als in de treinervaringen van Foster, is sprake van fysieke onlust doordat de zintuigen niet kunnen omgaan met het rijden in een trein. Kockelkoren ziet dit als onderdeel van een proces van decentreren, waarbij iemand van een afstand kan reflecteren op zichzelf in de wereld. Ook bij Foster leidt de treinervaring tot reflectie op zijn leven. 1
- Na enige tijd went Foster aan het reizen met de trein en hebben zijn zintuigen deze techniek ingelijfd. Kockelkoren beschrijft dezelfde inlijving van de techniek bij de historische treinervaringen. Dit is een proces van recentreren, waarna mensen zichzelf weer als middelpunt van de situatie kunnen ervaren. 1
- Het proces van recentreren is volgens Kockelkoren een collectief, cultureel leerproces dat tijd kost. Hij noemt dit ook wel een stabiliseringssproces. Bij Fosters treinervaring is dit niet aan de orde, omdat hij leeft in een tijd waarin treinreizen de normaalste zaak van de wereld zijn. Hij is zelf door zijn leven als das het treinreizen ontwend en moet er opnieuw aan wennen. 1

23 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een argument of de les die Foster trekt uit zijn leven als das, om goed te leven moeten we aandachtiger leven zoals een das, aansluit bij Haraways pleidooi voor ‘staying with the trouble’, als antwoord geven op wat het bestaan van ons vraagt door dicht bij het moeilijke/de zorg/het onduidelijke van ons bestaan te blijven.

voorbeelden van een goed antwoord:

- Omdat het wezen van de mens onbepaald is, dragen we de verantwoordelijkheid om onszelf als mens vorm te geven. Daarbij moeten we ook steeds het heldere plaatje verstoren dat we van onszelf proberen te maken, om recht te doen aan die onbepaaldheid. Zo blijven we bij ‘the trouble’. De les die Foster trekt uit zijn leven als das is dat wij met meer aandacht moeten leven. Dit sluit goed aan bij het pleidooi van Haraway, omdat we daarmee meer oog krijgen voor de veelzijdigheid van onze ervaringswereld. Met aandacht leven is een onderdeel van onze zoektocht naar wat een mens is en sluit daarom goed aan bij Haraways pleidooi.

of

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Haraway wijst erop dat mensen *response-ability* hebben: we kunnen antwoord geven op wat het bestaan van ons vraagt en daarom moeten we het ook. Maar dit betekent niet dat we een definitief antwoord kunnen geven op de vraag wat de mens is. Die vraag blijft radical open en vaste antwoorden moeten we verstoren: opnieuw troebel maken. Foster presenteert een helder en ‘af’ plaatje over hoe mensen zouden moeten leven, namelijk met meer zintuiglijke aandacht, zoals dassen. Volgens Haraway zouden we zo’n plaatje juist actief moeten verstoren en daarom sluit de les die Foster trekt uit zijn leven als das niet aan bij Haraways pleidooi.

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 24 juni.

6 Bronvermeldingen

Opgave 1 De mens als ‘ding’

tekst 1	bron: youtube.com, "Listen to Google" From Theism to Humanism to Data-ism
tekst 2	bron: Stephen Muecke, The generous philosopher, Aeon, 2022

Opgave 2 Inclusie in taal en kunstmatige intelligentie

tekst 3/4	bron: Vivien Waszink, Dat mag je óók (al niet meer) zeggen, Onze Taal, 2022
-----------	---